

Spis treści

PRZEDMOWA	7
KONSTRUKTYWNY KROK NAPRZÓD	9
A CONSTRUCTIVE FIRST STEP	9
WSTĘP	13
1. Przedmiot i cel pracy	15
2. Zakres i metodyka pracy	16
3. Zagadnienia semantyczne i formalne	18
3.1. Problematyka translatorska	18
3.2. Struktura pracy	19
3.3. Uwagi edytorskie	20
4. Stan wiedzy w zakresie tematyki badawczej	21
4.1. <i>New Urbanism</i> na świecie	21
4.2. <i>New Urbanism</i> w Polsce	23
I. NOWA URBANISTYKA	31
1. Nowa Urbanistyka czy Nowy Urbanizm?	33
2. Geneza	35
2.1. Podwaliny ideowe	35
2.2. Seaside	41
2.3. <i>Congress for the New Urbanism</i>	49
3. Nowy Urbanizm – nowy styl życia miejskiego	52
3.1. <i>Charter of the New Urbanism</i>	52
3.2. Idee „nowej miejskości”	53
4. Nowa Urbanistyka – nowe metody planowania i kodyfikacji	59
4.1. Tło historyczne	59
4.2. Od kodeksu Seaside do <i>SmartCode</i>	62
5. Podsumowanie	70
II. WZORCE I ZASADY PROJEKTOWANIA	75
1. Leksykon Nowej Urbanistyki	77
1.1. Geneza	77
1.2. Założenia	78
1.3. Struktura	78
2. Planowanie rozwoju – zagadnienia podstawowe	79
2.1. Struktura regionalna	79
2.2. Struktura osadnicza	83
3. Struktura urbanistyczna – układ przestrzenny	89
3.1. Wzorce historyczne	89
3.2. Zasady kompozycji	91
3.3. Przestrzeń publiczna – przestrzeń społeczna	101
3.4. Układ transportowy	112
3.5. Front i warstwa zabudowy	121
4. Architektura	126
4.1. Typologia	126
4.2. Kompozycja	131
4.3. Detal	134
4.4. Efektywność energetyczna	135
5. Podsumowanie	135

III. CHARRETTE	139
1. Geneza	141
2. <i>Charrette</i> w Nowej Urbanistyce	143
2.1. Debata czy jam session?	143
2.2. Partycypacja społeczna	144
3. <i>Charrette</i> w projektowaniu architektonicznym	145
4. Warsztat planistyczny – zasady organizacji	146
4.1. Założenia podstawowe	146
4.2. <i>Charrette</i> według National Charrette Institute (NCI)	147
4.3. <i>Charrette</i> według DPZ (Duany – Plater-Zyberk)	149
4.4. Uwagi praktyczne	150
5. <i>Charrette</i> w Polsce – dotychczasowe doświadczenia	154
6. Podsumowanie	156
IV. KOD FORM PRZESTRZENNYCH	161
1. Nazwa i definicje	163
2. Klasyfikacja i cechy kodów form przestrzennych	164
2.1. Cechy ogólne	164
2.2. Klasyfikacja	165
3. Kodeks form przestrzennych – części składowe	171
3.1. Plan Regulacyjny	172
3.2. Standardy Przestrzeni Publicznej (urbanistyczne)	172
3.3. Standardy Zabudowy	174
3.4. Inne elementy	176
4. Ogólne zasady tworzenia kodów form przestrzennych	177
5. <i>SmartCode</i>	183
5.1. Geneza	183
5.2. Profil urbanistyczny (<i>transect</i>)	184
5.3. Struktura <i>SmartCode</i>	196
5.4. Podejście planistyczne	215
6. Podsumowanie	217
V. SMARTCODE – ZASADY APLIKACJI	221
1. Uwarunkowania stosowania kodów form przestrzennych w Polsce	223
1.1. Stan prawny	223
2. Profil urbanistyczny i planowanie rozwoju	226
2.1. Sektory planistyczne	226
2.2. Strefy profilu urbanistycznego	229
2.3. Specjalne strefy funkcjonalne	230
2.4. Sukcesja urbanistyczna	231
2.5. IMPLEMENTACJA	231
3. Osiedla – wspólnoty – jednostki osadnicze	234
3.1. Strefy zasięgu pieszego	234
3.2. Rodzaje wspólnot-osiedli	237
3.3. IMPLEMENTACJA	239
4. Przestrzeń społeczna	241
4.1. Strefy – podział przestrzeni społecznej	241
4.2. IMPLEMENTACJA	250
5. Standardy przestrzeni publicznej	251
5.1. Korytarze komunikacyjne	251
5.2. Front zabudowy – linia frontu zabudowy	259
5.3. IMPLEMENTACJA	266
6. Parametry zabudowy	268
6.1. Warstwa zabudowy działki	268
6.2. Dyspozycja zabudowy	269

6.3. Konfiguracja zabudowy	273
6.4. IMPLEMENTACJA	274
7. Funkcja	275
7.1. IMPLEMENTACJA	277
8. Parkowanie	278
8.1. Ogólne zasady parkowania	278
8.2. Kalkulacja potrzeb parkingowych	281
8.3. IMPLEMENTACJA	284
9. Moduły dodatkowe	286
9.1. Zieleń publiczna i prywatna	287
9.2. Rozwój zrównoważony i zarządzanie wodami opadowymi	289
9.3. IMPLEMENTACJA	290
10. Podsumowanie	293
VI. PRAKTYKA NOWEJ URBANISTYKI	297
1. Strategia działania	299
1.1. Informacja	299
1.2. Edukacja	300
1.3. Organizacja	301
2. Projekty pionierskie – wybrane przypadki	302
2.1. Huntersville – Columbus – Pentaluma	303
2.2. Plan Miami 21	307
2.3. Al Dhahiyah Al Gharbiyah	311
3. Metodyka Nowej Urbanistyki w Polsce	318
3.1. Prekursorzy	318
3.2. Siewierz-Jeziorna	325
3.3. Gdynia-Zachód	337
3.4. Polskie eksperymenty – rekapitulacja	342
4. Podsumowanie	343
4.1. Trzy dekady Nowej Urbanistyki	343
4.2. Wyzwania na przyszłość	354
4.3. Perspektywy Nowej Urbanistyki w Polsce	357
ZAKOŃCZENIE	361
PODZIĘKOWANIA	365
Literatura	367
Źródła ilustracji	381
Streszczenie	387
Summary	389
Resumen	391
Zusammenfassung	393
Indeks osobowy	395
Indeks geograficzny	397
Indeks rzeczowy	400
Załącznik A. KARTA NOWEJ URBANISTYKI	407
Załącznik B. Warsztaty Charrette, Gniezno 2017	410
Załącznik C. Skróty nazw stanów wchodzących w skład Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	412
Załącznik D. <i>SmartCode 9.2</i>	413

Przedmowa

Jeśli stwierdzenie Richarda Weavera uznać za prawdziwe, to powstanie tej książki jest konsekwencją mojej fascynacji ideą miejskiej kontrrewolucji uosabianej przez ruch *New Urbanism* („nowa urbanistyka” lub „nowa miejskość”), w którym znalazłem kreatywne wykorzystanie doświadczeń minionych pokoleń zastosowanych dla potrzeb współczesnego rozwoju miast i osiedli. Dla twórców i promotorów wspomnianej idei oczywistą konsekwencją było pragnienie jak najszybszego wcielenia w życie jej zasad, co zaowocowało stworzeniem specyficznej metodyki planowania urbanistycznego, polegającej m.in. na stosowaniu tzw. kodu (kodeksu) form przestrzennych (*form-based code*). Najbardziej znanym przykładem tej metody jest opracowany przez amerykańską pracownię Duany Plater-Zyberk (DPZ) i opublikowany w 2000 roku tzw. *SmartCode* – dostępny bezpłatnie, modelowy system kodowania projektów urbanistycznych.

Decyzja o przedstawieniu praktycznych aspektów ruchu *New Urbanism* wynikała w dużej mierze ze sprzeciwu wobec postępującej degradacji przestrzennej polskich miast, której milczącym świadkiem było moje pokolenie. Te patologiczne zjawiska były (i są) skutkiem zarówno modernistycznych eksperymentów lat 60. i 70. XX wieku, jak i niewybaczalnych błędów legislacyjnych popełnionych w pierwszych dwóch dekadach III RP.

Rozprawa niniejsza jest także nawiązaniem do moich wcześniejszych zainteresowań i badań, w tym także fascynującej mnie od lat tradycyjnej sztuki budowy miast. Stanowi kontynuację prac badawczych prowadzonych nad historią systemów prawnych oraz metodyką regulowania rozwoju przestrzennego i kształtowania zabudowy, które rozpocząłem kilkanaście lat temu. Ich bezpośrednim efektem była napisana w 2008 roku dysertacja doktorska pt. „Forma przestrzeni miejskiej jako efekt ewolucji systemów prawnych na przełomie XIX i XX wieku”. Powstanie tej pracy (a zwłaszcza przetłumaczenie *SmartCode* na język polski) wynikało także z pragnienia podzielenia się doświadczeniami zdobytymi podczas realizacji projektu pt. “Form-based Codes as an Effective Instrument of Revitalization and Urban Planning”, przeprowadzonego w latach 2013-2014 w School of Architecture at the University at Miami w ramach stypendium Polsko-Amerykańskiej Komisji Fulbrighta. Zebrane wówczas materiały pozwoliły wprowadzić w 2014 roku do nauczania na kierunku Gospodarka Przestrzenna na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej, po raz pierwszy w Europie, przedmiot całkowicie poświęcony problematyce kodów form przestrzennych i *SmartCode* w szczególności.

Choć zręby tej książki zaczęły powstawać jeszcze podczas mojego pobytu w Coral Gables (wtedy rozpocząłem m.in. pracę nad tłumaczeniem), to – ze względu na późniejsze zaangażowanie w inne projekty oraz pozauczelnianą aktywność zawodową – jej dokończenie stało się możliwe dopiero w 2020 roku. W międzyczasie fragmenty przetłumaczonego *SmartCode* były wykorzystywane w pracy naukowej, dydaktycznej i profesjonalnej, m.in. podczas opracowywania koncepcji rewitalizacji obszarowej centrum Łodzi. Stały się również pomocą w wypromowaniu pierwszych prac magisterskich odnoszących się bezpośrednio do problematyki kodów form przestrzennych. Natomiast przez wzgląd na znaczenie

ruchu *New Urbanism* dla rozwoju współczesnej urbanistyki, którego idee *SmartCode* ma pomagać wcielać w życie, potrzebne i konieczne wydawało się powszechne udostępnienie dokumentu w całości w języku polskim. Przynaglała do tego także świadomość, że będzie to rodzaj kontynuacji polskiego zaangażowania w rozwój idei „nowej miejskości”, ponieważ książka ta, a w szczególności wspomniane tłumaczenie, jest także hołdem złożonym autorom i pomysłodawcom *SmartCode*, pionierom ruchu *New Urbanism* – małżeństwu architektów: Andrésowi Duanemu oraz – przede wszystkim – wielkiej córce polskiego narodu, Elizabeth Plater-Zyberk.

Zdaję sobie w pełni sprawę, że moja praca stanowi zaledwie początek, może zapowiedź dalszych poważnych studiów nad fenomenem współczesnego odrodzenia tradycyjnej sztuki budowy miast. Chciałem, respektując zawsze dla mnie ważny praktyczny aspekt studiów naukowych, aby moje skromne dzieło trafiło do czytelników w momencie wprowadzania kluczowych zmian w krajowym systemie planowania. Mam bowiem nadzieję, że ułatwi ono działalność osobom odpowiedzialnym za rozwój przestrzenny w Polsce i przyczyni się w jakiejś mierze do poprawy jakości przestrzeni naszych miast i osiedli.

Konstruktywny krok naprzód

Elizabeth-Plater Zyberk

Opublikowanie w Polsce przez Michała Domińczaka pracy na temat *SmartCode* i Nowej Urbanistyki, niesie pewną propozycję odmiany rozwoju miast w dobie powszechnej motoryzacji. Jako narzędzie koordynujące zasady projektowania i rozwoju zabudowy, *SmartCode* niesie korzyści dla całego kraju – dobrobyt społeczeństwa jest bowiem ściśle powiązany z jakością otoczenia, w którym się ono rozwija.

SmartCode, będący efektem ścisłej współpracy amerykańskich i europejskich urbanistów, wyłonił się z pogłębionej diagnozy stanu ewolucji dwudziestowiecznych miast. W kolejnych dekadach po II wojnie światowej rozwój przestrzenny przeniósł się na słabo zaludnione przedmieścia, separując budynki i funkcje w nadziei, że „nowe” będzie lepsze od „starego”. Odbudowy centrów miast również często przebiegały według tego samego schematu.

Efekty takiego rozwoju po raz pierwszy skrytykowali kulturoznawcy. Wkrótce jednak zaczęto podzielać opinie bezspornej liderki w tym temacie – Jane Jacobs, zawartą w książce *Death and Life of Great American Cities* (1961). Historyk architektury Vincent Scully w pracy *American Architecture and Urbanism* (1969) ubolewał nad ogólną utratą jakości przestrzeni publicznej, a w szczególności historycznych ulic dawnych amerykańskich miast.

Robert Venturi w swojej książce *Complexity and Contradiction* (1966), opublikowanej przez MoMA, zaproponował nowoczesne spojrzenie na architekturę historyczną, ukazując, jak może ona wzbogacić współczesne projektowanie. Colin Rowe zaproponował rysunek „obiekt-otoczenie”, aby ukazać przestrzeń miejską jako główny przedmiot zainteresowania, a nie pozostałość wokół budynków. W Europie bracia Leon i Robert Krierowie swoimi prowokacyjnymi grafikami próbowali przywrócić tradycyjne spojrzenie na przestrzeń miejską i wprowadzić nowe zasady projektowania.

A constructive first step

Elizabeth Plater-Zyberk

Michał Dominczak's publication of the *SmartCode* and the *New Urbanism* in Poland proposes an alternative to the urban development of the auto-mobile era. A tool to guide policies for and design of the built environment, this translation is a contribution to national benefit: the nation's prosperity is closely tied to the quality of its built environment.

A work of broad collaboration among urbanists in Europe and the U.S., the *SmartCode* emerged from extensive assessments of twentieth century urban growth. In the decades following World War II, cities decanted growth into suburbs of low-density, separating buildings and uses, in the hope that new would be better than old. Core city rebuilding often followed the same pattern.

The results were first critiqued by cultural observers. Jane Jacobs' *Death and Life of Great American Cities* (1961), the obvious leader, soon was followed by others. Architectural historian Vincent Scully, in *American Architecture and Urbanism* (1969) scolded the loss of public space, in particular the historic streets of early American cities.

Robert Venturi's *Complexity and Contradiction* (1966), published by the Museum of Modern Art, sanctioned the renewed contemplation of historic architecture, suggesting its capacity to enrich contemporary design. Colin Rowe introduced the 'figure-ground' drawing, a representation of urban space as the focal object rather than as the residual of building mass. In Europe, Leon and Rob Krier's graphic instigations to recover traditional urban space advanced new practice.

Such is the pantheon of early post-modernists, the fertile ground upon which the succeeding generation (my peers) seeded

Tak przedstawia się panteon pierwszych postmodernistów, solidny fundament, na którym następne pokolenie (moi rówieśnicy) zaszczerpiło i pielęgnowało idee tradycyjnej architektury i urbanistyki. W ciągu dwóch kolejnych dekad zbudowane na Florydzie Seaside stało się symbolem połączenia tych wpływów. Nowe osiedle połączyło tradycyjną architekturę i tradycyjnie kształtowane ulice, próbując naśladować wzorzec amerykańskiego miasteczka.

Przepisy urbanistyczne przyjęte w Seaside można uznać za pierwszy kod form przestrzennych naszych czasów, usystematyzowany według rodzajów budynków i położenia ulic. W tym samym czasie nowa dzielnica na Manhatanie – Battery Park – powstawała wraz z wytycznymi kontrolującymi wygląd elewacji i kompozycję otaczającej zabudowy. Zarówno w małych i dużych miastach zaczęto zwracać uwagę, jak usytuowanie budynków względem ulic oraz ich forma wpływa na przestrzeń publiczną.

Coraz większe problemy związane z zapraszającymi się przedmieściami – uzależnienie od samochodu, rozwarstwienie społeczne, marnowanie zasobów naturalnych – zaowocowało powstaniem nowego ruchu, mającego na celu kontrolę rozwoju miast. Zasady tego ruchu, określane jako *smart growth*, zarządzanie rozwojem, bądź inteligentny rozwój przestrzenny, zostały sformułowane w 1991 roku przez planistów i architektów w postaci tzw. *Awhanee Principles* (od nazwy hotelu Awhanee w Parku Narodowym Yosemite, gdzie spotykali się ich autorzy). Wśród nich byli założyciele, powstałego wkrótce, Kongresu na rzecz Nowej Miejskości (CNU – *Congress for the New Urbansim*), ożywieni głębokim przekonaniem, że potrzebna jest jeszcze większa, ogólnonarodowa inicjatywa. I dlatego w 1992 roku, wzorując się na CIAM (*Congrès International d'Architecture Moderne*), zwołano pierwszy Kongres Nowej Urbanistyki w Alexandrii w stanie Wirginia, w którym uczestniczyło dwieście wybranych osób.

Coraz bardziej doceniana praca wszystkich zaangażowanych członków organizacji i wzrastające poparcie społeczne dla takich projektów, jak Seaside, Laguna West, Kentlands, a w Europie Poundbury, zachę-

and tended ideas of traditional architecture and urbanism. Within two decades, Seaside, Florida, embodied these influences. The new community joined traditional streets and architecture in a modest ambition to emulate the American small town.

The **Seaside** Urban Regulations (1983) can be considered the first formbased code of our time, organized by building type and street location. Small town and big city rules paid similar attention to how buildings face the street and how their massing produces an intended geometry for the public space.

Growing concerns about suburban sprawl and its discontents – vehicular dependence, social stratification, and waste of natural resources – spurred a new movement to control urban growth. Variously called wise growth, growth management, and smart growth, its principles were articulated in 1991 in the **Ahwahnee Principles** (after the Ahwahnee Lodge in Yosemite National Park where planners and architects met to formulate them). Among these were the founders of the soon to be established **Congress for the New Urbanism** (CNU), galvanized by the belief that an even more powerful national effort was needed. In 1992, channeling the Congress International d'Architecture Moderne (CIAM), the CNU convened in Alexandria, Virginia, with 200 select participants.

Growing attention to members' work, and acclaim for projects such as Seaside, Laguna West, Kentlands, and in Europe, Poundbury, emboldened the CNU to set its sights on influence. **The Charter of the New Urbanism** (1996), identified urban disinvestment and suburban sprawl as an interrelated challenge, outlining 27 principles covering the full range of urban scales: metropolis and region; neighborhood, district, and corridor; street, block and building.

The development of the **Lexicon** (1997-1999), intended to amplify impact through a shared language of definitions

ciło CNU do prężniejszego działania. *Karta Nowej Urbanistyki* (1996) uznała chaotycznie prowadzone miejskie inwestycje oraz rozpraszające się przedmieścia za fakty ściśle ze sobą powiązane, wskazując 27 zasad obejmujących pełen zakres skali projektowania urbanistycznego: metropolie i regiony metropolitalne, sąsiedztwo – dzielnica – korytarz; ulica – kwartał – budynek.

Opracowanie *Leksykonu Nowej Urbanistyki* (1997-1999) miało na celu zwiększenie oddziaływania poprzez zastosowanie wspólnego języka w sferze definicji i technik projektowania urbanistycznego. Wyzwania związane z ochroną środowiska, w tym debaty na temat koncepcji i granic miasta, zachęcały do uznania idei profilu urbanistycznego (*transect*), która w sposób naturalny kształtuje intensywność i charakter zabudowy w pełnym kontinuum terenów między miastem a wsią. To doprowadziło do opracowania *SmartCode* (2003), czyli modelowych wytycznych regulujących podział na strefy oraz szablonu z instrukcjami ich zastosowania w warunkach lokalnych.

Dzisiaj możemy powiedzieć, że podstawy i program przyszłych zmian zostały ustalone. Pojawiła się realna alternatywa, by nie marnotrawić rozwoju terenów podmiejskich. Nowy ideał zwartej, wielofunkcyjnej, spójnej wzorca miejskości został nawet włączony do analiz rynku nieruchomości oraz norm ruchu drogowego. Bogate zbiory publikacji z różnych dziedzin zawierają wskazówki dla wszystkich zainteresowanych zachowaniem lub poprawą jakości swojego najbliższego otoczenia. Trzydzieści lat ewolucji Nowej Urbanistyki umożliwiło połączenie i wykorzystanie wszystkich opisanych narzędzi. Pozostaje jedynie ich wdrożenie i rozpowszechnienie – włączając kod form przestrzennych – by kierować rozwojem i reformować to, co zaczęło w sposób nieprzemysłany.

Niniejsza publikacja daje szansę takich reform. *SmartCode* zawiera bowiem schemat regulujący prywatną zabudowę, gwarantując jednocześnie wspólne korzyści dla sfery publicznej i własności prywatnej. Klarowność wizji i zaangażowanie na rzecz relacji z otaczającym środowiskiem

and urban design technique. Challenges from environmental concerns, including debates about the concept of the urban boundary, encouraged the definition of the *Transect*, a structure that ecologically arranges density and character along the urban to rural continuum. This led to the development of the *SmartCode* (2003), a model zoning ordinance, a template with instructions for calibration to local conditions.

Today, it is possible to say that the framework for change is firmly established. There is now a viable alternative to the wastefulness of suburban growth. The new ideal of a compact, highly connected, mixed-use urbanism has even been integrated into market analysis and traffic engineering standards. An extensive library of publications across disciplines provides guidance for anyone interested in preserving or improving their community. The thirty years of the New Urbanism's evolution have enabled all the tools to be aggregated. It remains only to deploy these tools, including the *form-based code*, to guide new development and reform the poorly conceived.

Dominiczak's presentation of the *SmartCode* and the New Urbanism provides an opportunity for such reform. The Code provides a structure for regulating private development to ensure shared benefit for the public realm and private property. The Code's clarity of vision, commitment to contextual relationships, and simple definition of massing and capacity, makes it easy to understand and accessible for the general public. It integrates zoning, land-use, subdivision control, public works and traffic standards as no regulatory document has ever before. As a policy tool to control or trade on real estate values, it can support affordable housing, historic preservation and conservation of natural and agricultural lands. And it can mediate the growing need for a less contentious political boundary between conservation and development.

oraz prosta definicja kompozycji budynku i możliwości zabudowy sprawia, że kodeks jest czytelny i dostępny dla ogółu społeczeństwa. *SmartCode* integruje sposób strefowania, zagospodarowania i parcelacji terenu oraz inwestycje publiczne i standardy ruchu drogowego, jak żaden dokument planistyczny do tej pory. Jako narzędzie kontroli rynku nieruchomości może wspierać budowę mieszkań dostępnych oraz ochronę zabytków, terenów rolnych i środowiska naturalnego. Może również łagodzić spory polityczne wokół problemu: ochrona czy rozwój.

Mój udział w procesach opisanych powyżej jest związany z dziedzictwem dwóch polskich architektów: mego ojca Jozafata Plater-Zyberka oraz jego brata Zygmunta, który był projektantem toru wyścigów konnych [na Służewcu w Warszawie – przyp. M.D.]. Pomimo, że byli pionierami modernizmu, głęboko zaszczypliwi we mnie podziw dla piękna oraz potencjału zabytkowych miast, a rodzinne wycieczki do historycznych miejsc w Europie i w Stanach Zjednoczonych były pierwszym krokiem na mojej drodze zawodowej.

Ostatnie wyjazdy do ojczyzny moich przodków uświadomiły mi niestety, że problem rozpraszających się przedmieść istnieje również w Polsce. Zarówno z ziemi, jak i z powietrza łatwo można dostrzec potrzebę poprawy siatki ulicznej dla usprawnienia komunikacji, tak aby w zasięgu pieszym znalazły się miejsca o różnych funkcjach.

Niesamowita historia polskich miast oraz sukcesy w ich odbudowie po II wojnie światowej powinny zachęcać architektów, planistów, inżynierów, ekologów i rządzących, ale również – co nigdy wcześniej nie miało miejsca – zwykłych mieszkańców, do zapoczątkowania nowej ery tworzenia miast funkcjonalnych i pięknych. Ujednolicone rozwiązania, które przywrócą i odnowią historyczne centra miast w Polsce powinny być wykorzystane również do naprawy i udoskonalenia rozwoju przestrzennego. Skutki źle zaplanowanego rozwoju i rozpraszania się miast poza ich historyczne granice obciążają całe społeczeństwo, zatem prezentacja *SmartCode* przez Michała Domińczaka to pierwszy konstruktywny krok ku lepszej przyszłości.

My participation in the evolution described above is the legacy of two Polish architects: Jospahat Plater-Zyberk, my father, and his brother Zygmunt, who designed the racetrack in Warsaw. Pioneers of modern architecture notwithstanding, they instilled in me a deep appreciation for the beauty and efficiency of historic towns and cities. Family trips to visit historic sites in Europe and the U.S. were the first steps of my journey.

My more recent trips to my family's homeland have shown to my dismay that Poland has not escaped the missteps of suburban sprawl. On the ground and from the air, it is easy to see the need to connect street networks for better mobility, and to repair existing development with walkable, mixed-use destinations. Poland's illustrious history of cities and success in their reconstruction should encourage architects, planners, engineers, environmentalists, elected leaders, and indeed, as never before, everyday residents, to initiate a new era of efficient and beautiful citymaking. The unified resolve that restored and renewed Poland's historical citycenters should be applied to the repair and renewal of its more recent urban development. The poorly planned sprawl that has been growing outside her historic cities represents a liability for the nation. Dominczak's presentation of the *SmartCode* is a constructive first step toward securing an improved future.

Elizabeth Plater-Zyberk, FAIA
DPZ CoDesign founder
University of Miami School
of Architecture dean emeritus
Congress of the New Urbanism co-founder

WSTEP

Miasto jest obrazem duszy jego mieszkańców.

[św. Katarzyna ze Sieny]

1. Przedmiot i cel pracy

Podstawowym celem pracy jest szczegółowe przedstawienie metodyki planowania przestrzennego, która jest charakterystyczna dla nurtu ideowego zwanego we współczesnej urbanistyce *New Urbanism*, a występującego w Polsce najczęściej pod nazwą „nowy urbanizm”, „nowa urbanistyka” lub „nowa miejskość”¹.

Pojęcie *metodyka* ma dwie różne, choć zbliżone definicje. Metodką nazywa się „zespół zasad, sposobów, metod wykonania jakiejś pracy, zajmowania się jakimś zagadnieniem” lub: „naukę, wykład, dzieło omawiające metody pracy, badań naukowych”². Opisana w tej pracy metodyka działania ruchu *New Urbanism* obejmuje zbiór zasad i sposobów realizacji idei, które definiuje tzw. *Karta Nowej Urbanistyki (Charter of the New Urbanism)* – dekalog ruchu. Tworzą ją zatem przede wszystkim zasady projektowania urbanistycznego oraz sposoby wykonywania dokumentów planistycznych i tworzenia prawa miejscowego, ale również metody realizacji procesu legislacyjnego, w tym prowadzenie warsztatów urbanistycznych (*charrette*) w ramach partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym.

Częścią tak przedstawionej metodyki jest w moim przekonaniu także podejście związane ze sposobem przedstawiania idei „nowego urbanizmu” – swoisty „marketing idei”, na który składa się wiele czynników szczególnie docenianych przez praktyków.

Podstawą tezą mojej pracy jest przekonanie o znaczącej wartości idei reprezentowanych przez ruch „nowej miejskości” oraz skuteczności metod stosowanych przez jego zwolenników. Dotyczy to zwłaszcza sposobów tworzenia regulacji urbanistycznych, które w szczególny sposób reprezentuje tzw. *SmartCode* – oryginalna i nowatorska metoda planowania oraz opracowywania aktów planistycznych (prawa miejscowego), bazująca na tzw. kodzie form przestrzennych (*form-based code*). Te narzędzia, będące w znacznym stopniu rozwinięciem tradycyjnych metod regulacji urbanistycznych i budowlanych, są efektem niemal 40-letnich doświadczeń osób różnych profesji, które były i są związane z ruchem „nowego urbanizmu”.

Moim najważniejszym zamierzeniem było, aby ta praca, oprócz spełnienia celów ściśle naukowych, stanowiła także pewną pomoc metodyczną dla osób odpowiedzialnych za rozwój przestrzenny, a więc urbanistów, architektów, działaczy samorządowych, działaczy ruchów miejskich. Jednym słowem – wszystkich, którym leży na sercu piękno i dobro naszych miast. Dlatego też pewna jej część ma charakter podstawowego quasi-podręcznika, w którym znajdują się krótkie komentarze ułatwiające kierowanie rozwojem miast w oparciu o wzorce „nowej urbanistyki” przedstawione m.in. w *SmartCode*. Przybliżenie polskiemu czytelnikowi tych dobrych wzorców, a przede wszystkim ich precyzyjne opisanie, stanowi następny, nie mniej ważny cel mojej pracy. Mam nadzieję, że będzie ona także przyczynkiem do badań nad metodologią planowania przestrzennego.

SmartCode to szczególny rodzaj kodu form przestrzennych (*form-based code*), który jest modelowym narzędziem planistycznym opartym o autorską koncepcję profilu urbanistycznego (*transect*). Uznano go za szczególnie ważny z dwóch zasadniczych względów.

¹ W pracy stosowane będą określenia, takie jak *planowanie przestrzenne i projektowanie urbanistyczne*, jako pewne uogólnienie działań służących kształtowaniu miast i osiedli. Ponieważ problematyka związana ze znaczeniem pojęcia *New Urbanism* omówiona została szerzej w dalszej części pracy, we Wstępie używa się zamiennie polskich znaczeń tego terminu ujętych w cudzysłowach.

² *Słownik języka polskiego*, W. Doroszewski (red.), t. IV, PWN, Warszawa 1962, s. 586. Problematyka metod sprawnego działania to przedmiot badań m.in. prakseologii i cybernetyki. Por. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Warszawa 1965, passim.

Po pierwsze, jest to dokument z założenia uniwersalny, który może być stosowany i adaptowany w dowolnym środowisku. Po drugie, jako materiał powszechnie i bezpłatnie dostępny, jest obecnie najbardziej rozpowszechnionym przykładem kodu form przestrzennych. Bezpośrednie i całościowe wykorzystanie *SmartCode* w naszym systemie planowania jest prawdopodobnie niemożliwe ze względu na znaczące różnice między polskim a amerykańskim ustrojem prawnym. Narzędzie, jakim jest *SmartCode* można jednak – moim zdaniem – stosować, wdrażając zarówno jego pewne ogólne zasady, jak i rozwiązania szczegółowe. Może być przydatny w rewitalizacji, planowaniu przestrzennym oraz realizacji inwestycji mieszkaniowych; pomagać w tworzeniu lepszych miast i osiedli oraz budowaniu silnych wspólnot obywatelskich, służąc w ten sposób zrównoważonemu i harmonijnemu rozwojowi³.

Tym właśnie, bardziej praktycznym niż akademickim celem, poświęcona jest ta praca.

2. Zakres i metodyka pracy

Zakres pracy został podporządkowany analizie metod i narzędzi projektowych charakteryzujących *New Urbanism*. Dlatego też w badaniach skupiono się na ewolucji instrumentów planistycznych, takich jak kody form przestrzennych (*form-based code*) i *charrette* (warsztat planistyczny), ograniczając się do niezbędnego omówienia pozostałych zagadnień.

Przyjęta metodyka badawcza opiera się na uporządkowanej analizie sposobów planowania miast i osiedli kojarzonych z nurtem „nowego urbanizmu”, które doprowadziły do skryształowania pewnego określonego, spójnego systemu projektowania. Nie chodzi tutaj przede wszystkim o stosowane formy i reguły kompozycji urbanistycznej, ale o zasady tworzenia dokumentów planistycznych i prawa miejscowego, pozwalające na skuteczne zarządzanie rozwojem przestrzennym.

Nie jest to więc rozprawa historyczna na temat genezy i rozwoju idei zwanej powszechnie *New Urbanism*, choć dla osiągnięcia zamierzonego celu przedstawiono w niej szkieletowo także zarys dziejów „nowej urbanistyki” i osób z nią związanych. Nie jest to także praca, której zadaniem byłaby systematyzacja i szczegółowa analiza aktów prawnych tworzonych przy okazji projektowania i budowy kolejnych inwestycji, jak również eksploracja amerykańskiego systemu planowania przestrzennego.

Podczas badań było dla mnie szczególnie ważne, by przedstawić dorobek duetu Andrés Duany – Elizabeth Plater-Zyberk. Wynika to nie tylko z faktu, że są to autorzy pierwszego projektu zgodnie uznawanego za początek „nowej urbanistyki”, czyli miasteczka Seaside na Florydzie. To oni, działając wspólnie pod szyldem pracowni DPZ, przez co najmniej dwie dekady byli niekwestionowanymi liderami rodzącego się ruchu odnowy „miejskości”, skupiając wokół siebie wielu innych architektów i urbanistów⁴. Jednak (z punktu widzenia celów badawczych pracy) fundamentalne znaczenie ma to, że Duany i Plater-Zyberk od początku swojej działalności konsekwentnie dążyli do zreformowania ówczesnych metod planowania przestrzennego, opracowania nowych instrumentów planistycznych i kodyfikacji zasad projektowania urbanistycznego. Andrés Duany – jak sam przyznał w rozmowie

³ Definicja powszechnie stosowanego określenia „rozwój zrównoważony”. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2018 r., poz. 799, z późn. zm.), art. 3, pkt 50) nie wyczerpuje, moim zdaniem, całości zagadnienia rozwoju z punktu widzenia urbanistyki. Problem ten zostanie poruszony w dalszej części pracy.

⁴ Przewodnią rolę DPZ podkreśla wielu badacze. M.W. Mehaffy, *Generative methods in urban design: a progress assessment*, „Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability”, 2003, vol. 1, no. 1, March pp. 57-75.

Andrés Duany i Elizabeth Plater-Zyberk [Seaside 1983]

z autorem jesienią 2013 roku – miał *idée fixe*: stworzyć uniwersalne reguły planowania miast i osiedli. To właśnie on doprowadził do powstania *SmartCode*.

Elizabeth Plater-Zyberk, wieloletnia dziekan Szkoły Architektury na Uniwersytecie Miami, pierwsza wprowadziła *New Urbanism* do świata nauki, czyniąc z Coral Gables wiodący ośrodek studiów nad sztuką nowoczesnej, lecz wspartej na tradycyjnych wartościach urbanistyki⁵. Szczególne skupienie pracy na dorobku polsko-kubańskiej pary architektów nie oznacza bynajmniej deprecjonowania osiągnięć innych osób, które miały mniejszy, lecz także ważny wkład w rozwój metodyki planowania przestrzennego „nowego urbanizmu”.

W pracy przedstawiono w pierwszej kolejności, w sposób szkicowy, doktrynę, która rozpoznawana jest obecnie jako odrębny nurt we współczesnym planowaniu urbanistycznym i określana jest ogólnie mianem *New Urbanism*. Na tak zarysowanym tle historycznym opisano ewolucję metodyki planowania i regulacji urbanistycznych, jaka towarzyszyła rozwojowi ruchu. Przedstawiając badania w tym zakresie, skupiono się głównie na przeglądzie wydarzeń ostatniej dekady XX wieku, nie rezygnując jednakże z krótkiego wprowadzenia dotyczącego historii regulacji budowlanych. Następnie dokonano analizy procesu

⁵ Elizabeth Plater-Zyberk rozpoczęła pracę na University of Miami w 1979 roku, a funkcję dziekana Szkoły Architektury pełniła tam nieprzerwanie od 1995 do 2013 roku.

przekształceń i ulepszeń wspomnianych dokumentów planistycznych (kodeksów urbanistycznych), który doprowadził do powstania modelowego dokumentu, jakim jest *SmartCode*. Punktem kulminacyjnym części badawczej jest obszerna analiza przetłumaczonego na język polski *SmartCode*. Dokument ten był wprawdzie powszechnie dostępny w języku angielskim w wersji elektronicznej od kilkunastu lat, i w tej formie jest znany w wąskich kręgach polskich specjalistów, jednak ze względu na specyfikę, specjalistyczne sformułowania oraz barierę językową, nie było do tej pory możliwości jego szerszego upowszechnienia w Polsce.

3. Zagadnienia semantyczne i formalne

3.1. Problematyka translatorska

Należy przypuszczać, że przyjęte tu tłumaczenia nazw i definicji, mimo starań dostosowania ich do polskiej tradycji, mogą niekiedy wydać się nieprecyzyjne lub kontrowersyjne. Każda próba przełożenia na nasz język dokumentu stworzonego w innej kulturze lub innym systemie prawnym niesie za sobą ryzyko semantyczne⁶. Najbardziej wieloznaczne określenia zostały wyjaśnione szczegółowo w dalszej części pracy (np. *New Urbanism*, *transect*, *form-based code*), a tylko w niektórych, najtrudniejszych przypadkach całkowicie zrezygnowano z tłumaczenia i wprowadzania polskich nazw. Dotyczy to przede wszystkim tytułowego terminu *SmartCode*, który zdecydowano się pozostawić bez zmian, uznając, że jest niemożliwy do precyzyjnego przełożenia na język polski⁷, a przy tym jest już tak rozpoznawalny i uniwersalny, że lepiej będzie stosować go w oryginale. Odstąpiono również od tłumaczenia zakorzenionego w tradycji pojęcia *charrette*, będącego zwyczajową nazwą własną pewnego procesu projektowego. Podobnie postąpiono w stosunku do kilku skrótów wybranych określeń, m.in. stref planistycznych, które również pozostawiono w brzmieniu oryginalnym⁸.

Ze względu na to, że jednym z kluczowych elementów pracy jest przełożony w całości na język polski *SmartCode*, dużym wyzwaniem były zagadnienia związane z koniecznością użycia w języku polskim wyrażień, które powstawały w specyficznym, amerykańskim środowisku wyłącznie w języku angielskim. Z tego powodu w tłumaczeniu nawiązano do definicji i pojęć obowiązujących w polskich przepisach (lub polskiej tradycji architektoniczno-urbanistycznej), nawet jeśli niektóre z nich nie były do tej pory popularne lub uległy zapomnieniu. W przypadkach, gdy pewne terminy nie miały odpowiedników w naszym systemie prawnym, starano się w maksymalnym stopniu oddać ducha, jaki przyświecał twórcom *SmartCode*, unikając – tam gdzie to możliwe – tworzenia skomplikowanych definicji i sformułowań. Jeśli pojęcia występujące w słowniku lub w tekście mają swoją definicję w polskich przepisach, przytoczono je osobno, wyraźnie zaznaczając jako wymagające redefinicji lub szczególnego traktowania.

⁶ Przed tym problemem stanęli już kilkanaście lat temu autorzy polskiego przekładu *Charter of the New Urbanism (Karta Nowej Urbanistyki)*, którzy mając świadomość nieprecyzyjności pewnych określeń, pozostawili je opatrzone odpowiednim komentarzem. Nawet druga, nowsza wersja tłumaczenia z 2015 r. nadal zawiera pewne niejednoznaczności i wymaga, moim zdaniem, uściślenia.

⁷ Słowo *smart* jest przymiotnikiem, który nie ma bezpośredniego odpowiednika w języku polskim. Może oznaczać zarówno „bystry”, „sprytny”, „cwany”, „mądry”, jak i „modny” czy „elegancki”. Andrés Duany w rozmowie z autorem w 2018 roku przyznał, że główną przyczyną zastosowania takiej nazwy była chęć nawiązania do określeń „modnych rzeczy”, które w końcu XX wieku rozpowszechniły się w języku popkultury, takich jak np. *smartphone*, *smartwatch* itp.

⁸ Wszystkie tłumaczenia w tekście pracy również są dziełem autora, chyba że zaznaczono inaczej. Cytaty z *Karty Nowej Urbanistyki* podano w tłumaczeniu Macieja Mycielskiego, Grzegorza Buczka i Piotra Chynowskiego.

Fragment poświęcony bezpośrednio *SmartCode* został podzielony na dwie zasadnicze części: analizę służącą wyjaśnieniu metodyki oraz, poprzedzone wstępem, tłumaczenie oryginalnego tekstu znajdujące się w załączniku D. Dla ułatwienia lektury oba elementy są powiązane ze sobą systemem odniesień i oznaczeń graficznych.

Ponieważ celem opracowania jest przybliżenie idei kodów form przestrzennych w sposób, który umożliwi ich stosowanie w polskim systemie prawnym, przyjęto nieco inne założenia niż uczynili to pomysłodawcy *SmartCode*. Wprawdzie ich intencją było, aby dokument funkcjonował przede wszystkim jako prawo miejscowe (co nie dziwi, bo tylko wtedy może być naprawdę skuteczny), to ze względu na specyfikę amerykańskich przepisów i odmienną tradycję planistyczną uznano, że w Polsce dokument trudno będzie stosować w całości⁹. Ma on natomiast służyć jako pomoc metodyczna w planowaniu przestrzennym (również jako wytyczne), a tylko jego wybrane części (wraz ze szczegółowymi rozwiązaniami) będą implementowane bezpośrednio w programach, studiach rozwoju, planach miejscowych i innych aktach planowania przestrzennego. Z tego powodu dla ułatwienia poruszania się po tekście *SmartCode* wprowadzono graficzne wyróżnienie narzędzi planistycznych, wskazówek do projektowania oraz normatywów. Zachowano natomiast w większości oryginalną formę dokumentu – czcionkę, układ stron, rysunki itd. W ten sposób dokument został przygotowany do powszechnego i bezpłatnego udostępnienia w Internecie, co jest wolą zarówno jego autorów, jak i polskiego tłumacza.

W pracy w kilku przypadkach zaproponowano nowe określenia dla terminów angielskich, tak aby precyzyjnie oddać ich oryginalną treść oraz ułatwić zrozumienie bez potrzeby ciągłego stosowania definicji opisowych np. *walkability*, *district*. Tak więc rzeczownik odprzymiotnikowy *walkability*, czyli możliwość poruszania się pieszo, przetłumaczono jako „pieszość”; pojęcie *district* występuje jako „strefa funkcjonalna” lub „specjalna strefa funkcjonalna”.

3.2. Struktura pracy

Praca została podzielona na sześć rozdziałów. Uzupełnieniem są załączniki, w tym stanowiący jej kluczowy element, przetłumaczony na język polski, *SmartCode*. Całość opracowania rozpoczyna przedmowa Elizabeth Plater-Zyberk i słowo od autora.

Wstęp, oprócz ogólnego wprowadzenia do problematyki badawczej, przedstawienia stanu badań oraz przedmiotu i celu pracy, obejmuje także zagadnienia związane z tłumaczeniem dokumentów obcojęzycznych i stosowaniem nazewnictwa specjalistycznego.

Rozdział I, w którym przedstawiono szkieletowo dzieje ruchu „nowej miejskości”, obejmuje krótką historię powstania i ewolucji metod planowania dla niego charakterystycznych. Przybliżono ponadto genezę różnych narzędzi planistycznych, odwołując się przy tym do tradycyjnych regulacji urbanistycznych i budowlanych, które stanowiły wzorzec dla twórców reprezentujących „nowy urbanizm”.

W rozdziale II omówiono ogólne reguły „nowej urbanistyki”, w tym zasady kompozycji oraz sposoby optymalizacji projektowania, zawarte m.in. w *Lexicon of the New Urbanism*.

⁹ Autorzy deklarują wprost, że tworzenie li tylko wytycznych projektowych nie było ich celem: „*SmartCode* stanowi przykład przepisów modelowych, których celem nie jest przekonywanie i instruowanie, jak w przypadku wytycznych, ani też prezentacja pewnej ogólnikowej wizji. Zamierzeniem autorów jest, aby stały się one szczegółowym i precyzyjnym prawem miejscowym.” *SmartCode*, Version 9.2, The Town Paper Publisher, [b.r.w.], *Wprowadzenie*, s. ii, <https://transect.org/docs/3000-BookletSC-pdf.zip> [dostęp: luty 2020].

Rozdział III poświęcono partycypacji społecznej w planowaniu, opisując genezę, rozwój i podstawowe cechy *charrette*, czyli specyficznej dla „nowego urbanizmu” metody prowadzenia warsztatu urbanistycznego.

W rozdziale IV zobrazowano rozwój metody tworzenia dokumentów planistycznych. Następnie dokonano prezentacji podstawowych rodzajów kodów form przestrzennych (*form-based codes*) wraz z przedstawieniem ich specyfiki oraz analizy różnic i podobieństw. Przybliżono także koncepcję profilu urbanistycznego (*transect*).

Rozdział V został w całości poświęcony *SmartCode*, który jest modelowym typem kodu form przestrzennych. Część ta zawiera szeroki komentarz do tekstu tego dokumentu wraz z ogólną analizą i propozycją jego wdrożenia w polskich warunkach. Integralną część stanowi umieszczona w załączniku D (przetłumaczona na język polski) najnowsza wersja *SmartCode*. Całość ma charakter quasi-podręcznika, ułatwiającego aplikację dokumentu w krajowych dokumentach planistycznych.

W rozdziale VI opisano na kilku przykładach praktyczne doświadczenia związane z metodyką „nowej urbanistyki”, ze szczególnym uwzględnieniem dotychczasowych realizacji. Wybrano te najbardziej charakterystyczne, które można uznać za reprezentatywną egemplifikację technik planowania, zarówno pod względem skali, kompletności czy innowacyjności. Podjęto także próbę określenia celów na najbliższą przyszłość i oceniono możliwość wdrożenia przedstawionych wcześniej metod i narzędzi planistycznych w Polsce.

W ostatnich częściach pracy – oprócz przedstawienia tez i wniosków końcowych – odniesiono się do bieżącej sytuacji w planowaniu, obrazując aktualny stan i przyszłość ruchu „nowej miejskości” w urbanistyce współczesnej.

3.3. Uwagi edytorskie

Rozprawa ma swoją specyfikę edytorską, warunkowaną połączeniem tłumaczenia dokumentu planistycznego z pracą badawczą. Odmienne przedstawiają się zwłaszcza te części, które są poświęcone *SmartCode*.

Rozdział IV rozpoczyna szerokie wprowadzenie do metodyki kodów form przestrzennych (*form-based codes*). W kolejnym rozdziale omówione zostały szczegółowe zasady aplikacji tego dokumentu w polskich warunkach. Zagadnienia ułożono, odnosząc się w pierwszej kolejności do podstawowych pojęć, na których opiera się metodyka *SmartCode*, tj. profilu urbanistycznego (*transect*), wspólnoty, przestrzeni społecznej oraz typologii zabudowy.

Komentarz zawiera bezpośrednie odnośniki do kolejnych rozdziałów tłumaczonego dokumentu. I vice versa – w tekście oryginalnym umieszczono odwołania do poszczególnych części komentarza i całej pracy.

Aby ułatwić porównanie, wszystkie występujące w materiałach źródłowych angielskie miary długości i powierzchni zostały przeliczone na odpowiadające im jednostki Międzynarodowego Układu Jednostek Miar (SI). W niektórych przypadkach zdecydowano się zachować wartości oryginalne, które podawane są w nawiasach kwadratowych.

Dla ułatwienia lokalizacji miejsc na terenie USA posłużono się powszechnie obowiązującym systemem dwuliterowych skrótów nazw poszczególnych stanów tego kraju, które są umieszczane w nawiasach okrągłych przy nazwie miasta lub osiedla¹⁰. W przypadku opisu ilustracji w nawiasach kwadratowych umieszczono rok wykonania fotografii lub autorów projektu architektonicznego.

¹⁰ Patrz załącznik C.

W pracy częściowo wykorzystano, za zgodą autorów, pierwotny układ oznaczeń graficznych stosowanych w *Lexicon of the New Urbanism* i *SmartCode*, który – choć wydawać się może mało nowoczesny – jest obecnie powszechnie praktykowany w „nowej urbanistyce”. Zachowano także oryginalną czcionkę i system paginacji, choć wprowadzono nieco bardziej współczesny układ kompozycyjny.

4. Stan wiedzy w zakresie tematyki badawczej

4.1. *New Urbanism* na świecie

Bibliografia ruchu *New Urbanism* liczy obecnie tysiące pozycji o różnorodnym charakterze: od popularnej publicystyki, poprzez ogólnodostępne studia i analizy, aż po ściśle akademickie prace badawcze. Istnieje wiele opracowań zajmujących się zarówno filozofią „nowej miejskości”, jak i zasadami „nowej urbanistyki”. W ciągu ostatniego ćwierćwiecza powstało także kilka monografii przedstawiających poszczególne projekty miast i osiedli realizowane według jego zasad¹¹.

Jak zaznaczono na wstępie, celem mojej pracy nie są drobiazgowo badania fenomenu określanego jako *New Urbanism*, dlatego przedstawiona bibliografia ma charakter ogólny i odwołuje się głównie do tych pozycji, które uznałem najważniejsze z punktu widzenia jej celów.

Pionierskimi i dobrze znanymi w Polsce, a także na świecie pracami są dwie, dawno już opublikowane pozycje. To zebrany pod redakcją Alexa Kriegera bogato ilustrowany zbiór esejów pt. *Andrés Duany and Elizabeth Plater-Zyberk: Towns and Town-making Principles*¹² oraz – najbardziej chyba popularna – *The New Urbanism. Toward an Architecture of Community*. Ta praca zbiorowa, której patronował Peter Katz, ilustrowana jest przykładami zrealizowanych projektów i odwołuje się do pryncypiów „nowej urbanistyki”¹³.

Ogromne znaczenie dla popularyzacji i rozwoju idei „nowej miejskości” miała i nadal ma działalność „Kongresu na Rzecz Nowej Miejskości” (*Congress for the New Urbanism*). Dziedzictwem ponad 25-letniej aktywności tej organizacji, oprócz kilkuset wystąpień konferencyjnych podczas dorocznych spotkań działaczy ruchu, jest także wiele publikacji o charakterze badawczym i naukowym. Znaczna część wystąpień kongresowych, zwłaszcza z ostatnich kilku lat, jest już dostępna w Internecie na ogólnodostępnych kanałach video.

Jedną z inicjatyw CNU jest periodyk „Better Cities!” pod redakcją Roberta Steutevilla, wydawany tradycyjnie i w wersji elektronicznej. Poszczególne oddziały regionalne organizacji prowadzą także własną działalność wydawniczą. Podobną rolę w zakresie upowszechniania wiedzy na temat zasad i metod planowania rozwoju przestrzennego pełni szereg innych, mniej lub bardziej sformalizowanych instytucji z Form-based Codes Institute (FBCI) na czele. Szczególnie cenną inicjatywą FBCI jest doroczna nagroda Richarda Driehusa przyznawana za najlepszy w danym roku kodeks form przestrzennych.

Nie istnieje natomiast studium, które gruntownie i wyczerpująco przedstawiałoby całą metodykę „nowej urbanistyki”. Najbliższe opracowaniu o charakterze takiej monografii są prace zbiorowe poświęcone kodeksom form przestrzennych lub ogólnie problematyce

¹¹ *Visions of Seaside, Foundation/Evolution/Imagination. Built and Unbuilt Architecture*, Thadani D. (Ed.), Rizzoli, New York-Paris-London-Milan 2013.

¹² *Andrés Duany and Elizabeth Plater Zyberk. Towns and Town-making Principles*, Krieger A. (Ed.), Harvard University Graduate School of Design, Rizzoli, 1991.

¹³ P. Katz, *The New Urbanism: Toward an Architecture of Community*, 1 edition, McGraw-Hill Education, New York 1993.

prawnej w planowaniu¹⁴. Spośród nich wyróżniają się publikacje wydawane pod auspicjami wspomnianego Form-based Codes Institute¹⁵.

Problematyce „nowego urbanizmu” poświęcono przynajmniej kilkadziesiąt artykułów badawczych w tak prestiżowych czasopismach, jak „Journal of Urban Design”, „Planning Practice and Research”, „Journal of Architectural Education”, „Journal of Land Use”, „Planning Perspectives”, „Journal of Planning Literature”, „Urban Geography”, „World Policy Journal”, „Journal of the American Planning Association”, „Journal of Urbanism” czy „Housing Policy Debate”. Dwukrotnie wydano nawet specjalne numery poświęcone wyłącznie tej tematyce¹⁶. Niestety, tylko znikoma część tekstów poświęcona jest metodom i narzędziom planowania.

Zdecydowana większość prac poruszających zagadnienia związane z „nowym urbanizmem” to opracowania autorów amerykańskich, wśród których poczesne miejsce zajmują wciąż aktywni zawodowo pionierzy ruchu: Pater Calthrope, Andrés Duany i Elizabeth Plater-Zyberk. Spośród artykułów naukowych oraz publikacji o charakterze badawczym wyróżniają się te, w których autorzy starali się pogłębić i rozwinąć niektóre szczególne aspekty „nowej miejskości”. Tematykę środowiskową poruszali m.in. Peter Calthrope i Karen Till¹⁷, a kontekst *smart growth* – Ajay Garde¹⁸. W dziedzinie przepisów urbanistycznych i – ogólnie – kwestii prawnych należy wspomnieć szereg publikacji Emily Talen, która zajmowała się także mieszkalnictwem¹⁹.

„Nowa urbanistyka” w kontekście bezpieczeństwa publicznego była analizowana m.in. przez Paula Cozensa²⁰. Interesującą publikacją ze względu na przeprowadzone badania i ich wyniki, która podejmuje zagadnienia ekonomiczne – jest praca Marka Eppliego i Charlesa Tu²¹. Temat rewitalizacji i ochrony dziedzictwa poruszali także: współpracująca z DPZ Galina Tchaieva oraz David Hamer²². Natomiast na kwestie społeczne zwraca uwagę

¹⁴ D. Walters, *Designing Community. Charrettes, Master Plans and Form-Based Codes*, Elsevier, 2007;

K.D. Slone, S.D. Goldstein, W.A. Gowder, *A Legal Guide to Urban and Sustainable Development For Planners, Developers and Architects*, John Wiley & Sons, 2008.

¹⁵ *Codifying New Urbanism. How to Reform Municipal Land Regulations*, Planning Advisory Service Report No. 526, American Psychological Association, Chicago 2004;

G.D. Parolek, K. Parolek, C.P. Crawford, *Form-Based Codes. A Guide for Planners, Urban Designers, Municipalities, and Developers*, John Wiley & Sons, 2008.

¹⁶ „Journal of Urban Design” 2002, vol. 7, no. 3 oraz „Urban Geography” 2001, vol. 22, no. 3.

¹⁷ P. Calthorpe, *The Next American Metropolis: Ecology, Community, and the American Dream*, 3rd edition, Princeton Architectural Press, New York 1997;

E.K. Till, *New Urbanism And Nature: Green Marketing And The Neotraditional Community*, „Urban Geography” 2001, vol. 22, no. 3, pp. 220-248.

¹⁸ M.A. Garde, *New Urbanism as Sustainable Growth? A Supply Side Story and Its Implications for Public Policy*, „Journal of Planning Education and Research” 2004, vol. 24, no. 2, pp. 154-170.

¹⁹ Z licznego zbioru należy wskazać w pierwszej kolejności:

E. Talen, *City Rules. How Regulations Affects Urban Form*, Island Press, 2011;

E. Talen, *Zoning For and Against Sprawl: The Case for Form-Based Codes*, „Journal of Urban Design” 2013, vol. 18, no. 2, pp. 175-200;

E. Talen, *Affordability In New Urbanist Development: Principle, Practice, And Strategy*, „Journal Of Urban Affairs” 2010, vol. 32, no. 4, pp. 489-510;

E. Talen, *SmartCode Justice*, „Places” 2006, vol. 18, no. 1, pp. 30-35.

²⁰ M.P. Cozens, *New Urbanism, Crime and the Suburbs: A Review of the Evidence*, „Urban Policy and Research” 2008, vol. 26, no. 4, pp. 429-444.

²¹ M.J. Eppli, Ch.C. Tu, *Valuing the New Urbanism: The Impact of the New Urbanism on Prices of Single-Family Homes*, First Edition, Urban Land Institute, Washington DC 1999.

²² G. Tachieva, *Sprawl Repair Manual*, Island Press, 2010.

D. Hamer, *Learning from the past: Historic Districts and the New Urbanism in the United States*, „Planning Perspectives” 2000, vol. 15, no. 2, pp. 107-122.

w swoich tekstach Peter Langdon²³ oraz szereg krytyków ze środowiska nauk społecznych, w tym socjologów i geografów²⁴.

Wśród dokumentów niepublikowanych (jest ich wiele dostępnych w Internecie) odnotować możemy co najmniej kilkanaście prac magisterskich i doktorskich, które powstały na różnych, przede wszystkim amerykańskich, uczelniach²⁵.

Opracowania poświęcone „nowej urbanistyce” to również prace o charakterze publicystycznym, mające na celu popularyzację idei „nowej miejskości” i edukację na temat jej zasad. Szereg z nich ma charakter polemiczny lub odnoszący się do bieżących problemów amerykańskich miast. Wśród takich publikacji wyróżnia się szczególnie twórczość Jamesa Howarda Kunstlera²⁶, który jest wielkim orędownikiem ruchu, oraz zdecydowanie bardziej krytycznego, Alexa Marshalla²⁷.

„Nowy urbanizm” i związane z nim zagadnienia rozwoju współczesnych miast pojawiają się też w bardziej popularnych i przystępnych pracach naukowych autorstwa takich osób, jak Edward Glaeser, Richard Florida, Witold Rybczyński czy Michael Sorkin²⁸.

Większość istotnych prac poświęconych tytułowemu zagadnieniu wykorzystano i przytoczono w dalszej części pracy.

4.2. New Urbanism w Polsce

Zagadnienia ogólne

New Urbanism, rozumiany zarówno jako nurt w planowaniu przestrzennym, jak i filozofia miasta, jest znany w Polsce niemal od początku swego istnienia. Trudno jednak mówić, aby pierwotnie była to wiedza dogłębna i powszechna. Najdonioślejszą rolę z punktu widzenia prezentacji w naszym kraju zasad „nowej urbanistyki” odegrało bez wątpienia przetłumaczenie i opublikowanie na początku XXI wieku dwóch książek Leona Kriera²⁹.

²³ P. Langdon, *A Better Place to Live: Reshaping the American Suburb*, University of Massachusetts Press, Amherst 1994.

²⁴ K.F. Al-Hindi, *The New Urbanism: Where And For Whom? Investigation Of An Emergent Paradigm*, „Urban Geography” 2001, vol. 22, no. 3, pp. 202-219;

M.J. Mayo, E. Cliff, *Capitalist dynamics and New Urbanist principles: junctures and disjunctures in project development*, „Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability”, vol. 2, no. 3, 2009, pp. 237-257.

²⁵ L.M. Motzkus, *The New Urbanism: Repairing Twentieth-Century Suburban Sprawl With Nineteenth-Century Town-making Principles*, California State University, 1998 [komputeropis];

T.J. Burdette, *Form-Based Codes: A Cure for the Cancer Called Euclidean Zoning?*, Virginia Polytechnic Institute and State University, 2004 [komputeropis];

G.M. Hansen de Chapman, *Design Codes For Healthy Communities: The Potential Of Form-Based Codes To Create Walkable Urban Streets*, University of Florida, 2008;

D. Serrins, *Has New Urbanism Taken Over City Planning? A Description of the Use of the Principles of New Urbanism in Comprehensive Plans*, Texas State University – San Marcos, Spring 2014 [komputeropis], https://www.academia.edu/28515112/Has_New_Urbanism_Taken_Over_City_Planning_A_Description_of_the_Use_of_the_Principles_of_New_Urbanism_in_Comprehensive_Plans_Faculty_Approval?email_work_card=thumbnail [dostęp: luty 2020].

²⁶ J.H. Kunstler, *The Geography of Nowhere: The Rise and Decline of America's Man-Made Landscape*, Free Press, New York 1994;

J.H. Kunstler, *The City In Mind: Notes on the Urban Condition*, Free Press, New York 2002.

²⁷ A. Marshall, *How Cities Work: Suburbs, Sprawl, and the Roads Not Taken*, University of Texas Press, 2001.

²⁸ E. Glaeser, *Triumph of the City: How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier*, Reprint edition, Penguin Books, New York 2012;

R. Florida, *The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class and What We Can Do About It*, 1st edition, Basic Books, New York 2017;

W. Rybczyński, *Last Harvest: From Cornfield to New Town. Real Estate Development from George Washington to the Builders of the Twenty-First Century, and Why We Live in Houses Anyway*, Scribner, 2007;

M. Sorkin, *Local Code: The Constitution of a City at 42°N Latitude*, Princeton Architectural Press, New York 1993.

²⁹ L. Krier, *Architektura: wybór czy przeznaczenie*, Arkady, Warszawa 2001; L. Krier, *Architektura wspólnoty, słowo/obraz terytoria*, Gdańsk 2011.

Zanim to jednak nastąpiło, jeszcze w latach 70. i 80. XX wieku, pojawiło się kilka prac, w których możemy doszukiwać się idei zbliżonych do filozofii „nowej miejskości”, takich jak np. afirmacja sąsiedztwa i lokalnych społeczności. Dotyczy to przede wszystkim twórczości Kazimierza Wejcherta oraz Heleny Adamczewskiej-Wejchert³⁰, twórczo kontynuowanej i rozwijanej przez Sławomira Gzella³¹, jak i opracowań powstających pod patronatem Zbigniewa Bacia³². Niektóre z nich będą omówione w dalszej części pracy.

Wśród innych osób, których refleksje okazały się zaskakująco zbieżne z przemysłami pionierów „nowego urbanizmu”, był – moim zdaniem – także Władysław Czerny³³.

W zachowaniu ciągłości nauczania tradycyjnych zasad budowy miast niemałą rolę odegrał wspomniany Kazimierz Wejchert, który od lat 50. XX wieku na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej prowadził słynne zajęcia na temat elementów kompozycji urbanistycznej.

W początku lat 80. XX wieku, na fali zmian związanych z powstaniem NSZZ Solidarność, w architekturze polskiej pojawiają się pierwsze próby zerwania z modernizmem i powrotu do tradycyjnych zasad projektowania przestrzeni miejskiej. Przejawia się to m.in. w pracach konkursowych i projektach nowych osiedli mieszkaniowych z tego okresu.

Kilka lat po ukazaniu się pierwszej książki Kriera działalność projektową w Polsce rozpoczął Maciej Mycielski – pierwszy polski architekt-urbanista posiadający bezpośrednio doświadczenia pracy przy inwestycjach i planach, w których stosowano idee „nowego urbanizmu”. Mycielski, który w latach 1994-97 pracował w biurze DPZ w Miami m.in. przy projekcie Kentlands, początkowo przez kilka lat działał w Belgii, przyczyniając się do realizacji kilkunastu osiedli: w Waregem, Aalst, Grimbergen i Heulebrug (we współpracy z DPZ i Leonem Krierem). W 2003 roku przyjechał do Polski i założył w Warszawie pracownię MAU (*Mycielski Architecture&Urbanism*), która stara się propagować tzw. zrównoważoną urbanistykę.

Widoczny wzrost zainteresowania w Polsce tematyką „nowej urbanistyki” zaznacza się na przełomie pierwszej i drugiej dekady naszego wieku. Nie bez znaczenia była w tym przypadku realizacja kilku osiedli mieszkaniowych, których autorzy mniej lub bardziej odwoływali się do założeń ideowych „nowego urbanizmu”. Wśród nich wyróżnia się tzw. Miasteczko Wilanów w Warszawie, którego realizację rozpoczęto w 2002 r. (projekt Guy C. Perry)³⁴ oraz tzw. Dzielnica Siewierz-Jeziorna, zainicjowana w 2007 r. warsztatem planistycznym *charrette* (projekt MAU). Jak widać, niebagatelną rolę w upowszechnianiu idei „nowej miejskości” w Polsce odegrali ci inwestorzy i deweloperzy, którzy podjęli ryzyko budowy takich osiedli³⁵. W ciągu ostatnich kilkunastu lat od pierwszych realizacji w Warszawie i Siewierzu, powstało co najmniej kilka projektów, których autorzy wprost przyznawali się do wykorzystywania lub naśladowania wzorców „nowego urbanizmu”. Są to m.in.: Nowe Polkowice, dzielnica „Gdynia Zachód”, Miasteczko Ursus, Miasteczko Chrzanów.

³⁰ K. Wejchert, H. Adamczewska-Wejchert, *Małe miasta*, Arkady, Warszawa 1985.

³¹ S. Gzell, *Fenomen małomiejskości*, wyd. 2, Instytut Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1995.

³² Np. *Ideowe warianty strukturalno-przestrzennych jednostek mieszkaniowych w różnych regionach kraju i za granicą* (Habitaty 1986), *Małe zespoły mieszkaniowe* (Habitaty 1987).

³³ W. Czerny, *Architektura zespołów osiedleńczych. Studia i szkice*, Arkady, Warszawa 1972.

³⁴ Trudno jednoznacznie określić osobę lub pracownię odpowiedzialną za projekt, którego geneza sięga jeszcze lat 90. XX wieku. Np. konkurs urbanistyczny w 1996 roku wygrał zespół w składzie: Paweł Detko, Piotr Jurkiewicz i Michał Owadowicz. Por. A. Kowalewska, *Miasteczko Wilanów – zarządzanie procesem projektowym*, [w:] Lorens P., Martyniuk-Pęczek J. (red.), *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk 2010, ss. 274-284.

³⁵ Dotyczy to np. firmy ALTA S.A., która była (i jest) głównym inwestorem w Siewierzu-Jeziornej. Por. *Przestrzeń dla ludzi, „Krytyka Architektury”* 2014, nr 1/2 (11), ss. 18-20 (wywiad Krzysztofa Sołoduchy z Robertem Moritzem).

Problematyka „nowej urbanistyki” pojawiała się stosunkowo często w publikacjach poświęconych zagadnieniom współczesnego planowania przestrzennego i zrównoważonego rozwoju. W lwiej części obecność tego tematu sprowadza się jednak do ogólnych wzmianek lub podrozdziałów w większych, syntetycznych opracowaniach³⁶. Spośród obszerniejszych publikacji o charakterze ściśle naukowym, w pierwszej kolejności należy wskazać prace Piotra Lorensa³⁷. Poza nim wyróżniają się: Michał Stangel³⁸, Tomasz Jeleński³⁹, Zbigniew Paszkowski⁴⁰, Bartłomiej Gutowski⁴¹, Wawrzyniec Zipser⁴², Artur Zaguła⁴³ oraz wspomniany już Sławomir Gzell. Podobna tematyka poruszana była w artykułach badawczych i wystąpieniach konferencyjnych, wśród których wyróżniają się przede wszystkim teksty Piotra Lorensa, Justyny Martyniuk-Pęczek, Krystyny Solarek, Małgorzaty Hanzl, Macieja Koszela, Łukasza Medekszy, a także prace Macieja Mycielskiego czy Moniki Cysek i Sylwii Krzysztofik⁴⁴.

Większość badaczy reprezentuje pogląd wyrażony przez Michała Stangla, który zalicza *New Urbanism* do koncepcji miasta odwołujących się do idei *sustainable growth* i przypisuje ten ruch do szeroko pojętej, zdefiniowanej przez niego zrównoważonej urbanistyki⁴⁵. Choć wszyscy są świadomi amerykańskiej specyfiki i tamtejszych uwarunkowań, to generalnie panuje zgoda z tezą Gzella, że: „(...) w projektach Nowego Urbanizmu przeważa intelektualny powrót do historycznych wzorców europejskich”⁴⁶.

³⁶ Np. Janusz Słodczyk poświęca „nowemu urbanizmowi” niecałe dwie strony w swojej obszernej pracy, choć symptomatyczne jest, że są to ostatnie dwie strony... J. Słodczyk, *Historia planowania i budowy miast*, Opole 2012, ss. 433-434.

³⁷ P. Lorens, *Tematyzacja przestrzeni publicznej miasta*, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2006;

P. Lorens, *Nowy Urbanizm jako strategia strukturalizacji nowych przestrzeni podmiejskich*, [w:] Lorens P. (red.), *Problem suburbanizacji*, „Biblioteka Urbanisty”, Nr 7, Warszawa 2005, ss. 301-309;

P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek, *Od City Beautiful Movement do Nowego Urbanizmu*, [w:] Lorens P., Martyniuk-Pęczek J. (red.), *Wybrane teorie współczesnej urbanistyki*, Akapit-DTP, Gdańsk 2013, ss. 177-202.

³⁸ M. Stangel, *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, ss. 20-21.

³⁹ T. Jeleński, *Urbanistyka i gospodarka przestrzenna*, [w:] Begier T., Kronenberg J. (red.), *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Fundacja Sędzimir, Kraków 2010, ss. 235-262.

⁴⁰ Z. Paszkowski, *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związku z urbanistyką współczesną*, Universitas, Kraków 2011.

⁴¹ B. Gutowski, *Przestrzeń marzycieli. Miasto jako projekt utopijny*, Warszawa 2006.

⁴² W. Zipser, *Od ciudad lineal do Transport Oriented Development*, [w:] Lorens P., Martyniuk-Pęczek J. (red.), *Wybrane teorie współczesnej urbanistyki*, Akapit-DTP, Gdańsk 2013, ss. 152-174.

⁴³ A. Zaguła, *Arystotelesowskie i religijne źródła nowego klasycyzmu w architekturze współczesnej*, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź 2014.

⁴⁴ Poniżej wybrane, najważniejsze artykuły wymienionych autorów:

M.M. Cysek-Pawlak, S. Krzysztofik, *The New Urbanism Principle of Quality Architecture and Urban Design Versus Place Identity. A Case Study of Val D'Europe and the Manufaktura Complex*, „European Spatial Research and Policy”, 2018, vol. 25, no 2, pp. 99-115;

M. Hanzl, *Założenia ruchu Nowy Urbanizm w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej a problemy związane z rozlewaniem się miast w Polsce*, [w:] Markowski T., Pazgier-Cichy E. (red.), *Materiały III Kongresu Urbanistyki Polskiej*, „Zeszyty Urbanistyki” 2009, nr 14, Towarzystwo Urbanistów Polskich, ss. 83-93;

M. Koszel, *Współczesne modele i koncepcje zrównoważonego rozwoju miast – miasto zwarte, nowy urbanizm i smart growth*, [w:] Żurkowska B., Ziętek K., *Dilemmas of Modern Management*, Politechnika Lubelska, Lublin 2013, ss. 201-207;

Ł. Medeksza, *Urbanologia: ku odbudowie tradycyjnego miasta europejskiego – szkic krytyczny*, „Prace kulturoznawcze” 2016, vol. 20, ss. 157-177;

M. Mycielski, D. Piotrowski, *Eko-miasteczko Siewierz-Jeziorna*, „Przegląd Urbanistyczny” 2012, T. IV, ss. 82-85.

K. Solarek, *Współczesne koncepcje rozwoju miasta*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 2011, T. 56, z. 4, ss. 51-71.

Swój niewielki udział ma też autor niniejszego opracowania – por. M. Domińczak, *Ekonomiczne wartości projektu urbanistycznego w procesie inwestycyjnym, na przykładzie amerykańskich doświadczeń ruchu Nowej Urbanistyki*, „Świat Nieruchomości” 2015, nr 91, ss. 35-40.

⁴⁵ M. Stangel, *Kształtowanie współczesnych obszarów...*, dz. cyt., ss. 20-21.

⁴⁶ S. Gzell, *Miastotwórcza rola transportu w teorii urbanistyki*, „Architektura. Czasopismo Techniczne”, 2010, R. 107, z. 3, s. 16.

Ze względu na popularność oraz wpływ, jaki mają obecnie środki masowego przekazu na kształtowanie i rozpowszechnianie postaw ideowych, nie można nie wspomnieć o obecności pojęcia *New Urbanism* (tłumaczonego prawie zawsze jako „nowy urbanizm”) w mniej lub bardziej fachowej publicystyce. Poziom merytoryczny takich publikacji, zarówno tradycyjnych, jak i internetowych, jest mocno zróżnicowany – od całkiem poprawnych, a nawet pogłębionych przemyśleń, po teksty będące zaledwie skrótami lub tłumaczeniami innych opracowań. Co więcej, obserwujemy także zjawisko instrumentalnego traktowania „nowego urbanizmu”, prowadzące do definiowania go sposób, który nie ma nic wspólnego z jego istotą czy wręcz przypisywania obcych mu poglądów⁴⁷. Po części wynika to z braku fachowych, powszechnie dostępnych źródeł w języku polskim, ale może być także spowodowane działaniami marketingowym niektórych deweloperów, którzy starają się w ten sposób budować pozytywny wizerunek swoich inwestycji⁴⁸.

Pierwsze poważniejsze teksty prasowe na temat „nowej miejskości” zaczęły pojawiać się w początku XXI wieku na fali recenzowania wspomnianej pracy Leona Kriera, a później w związku z kolejnymi realizacjami i wzrostem popularności tego nurtu⁴⁹.

Ciekawym tekstem była publikacja Rafała Miśty w miesięczniku „Christianitas”, który – wyraźnie zafascynowany osobowością Leona Kriera – próbował przybliżyć ideę „nowej miejskości” w ujęciu socjologicznym, sięgając do jej ontologicznych i ideowych korzeni. Autor stawia przy tym interesującą tezę, że wpływy tego nurtu są obecnie widoczne w Europie w coraz silniejszych dążeniach rekonstrukcyjnych⁵⁰. Inny przykład ciekawej i pogłębionej analizy stanowi artykuł Piotra Sarzyńskiego zamieszczony w jednym z tygodników opinii⁵¹. Autor, który twierdzi, że narodziny „nowego urbanizmu” wynikały z „buntu i zniechęcenia” wobec modernizmu, połączył go w ogólny sposób z fascynacją średniowieczem, słusznie zauważając przy tym zróżnicowanie i wielonurtowość tego ruchu ideowego.

To tylko niektóre, najbardziej charakterystyczne teksty, które przybliżają tematykę związaną z ideami „nowej miejskości” i zasadami „nowej urbanistyki”.

Istotną rolę popularyzatorską i badawczą, choć ograniczoną do wąskiego grona specjalistów, miało szereg wystąpień konferencyjnych, w których przewijała się tematyka związana ze zjawiskiem definiowanym jako *New Urbanism*. III Kongres Urbanistyki Polskiej w 2009 roku odbywał się nawet pod hasłem *Nowy Urbanizm – Nowa jakość życia*⁵², a podobne zagadnienia pojawiały się także w referatach wygłaszanych na innych kongresach.

⁴⁷ R. Lewoc, *Nowy Urbanizm – czym jest i jak kształtuje współczesne miasta?*, data publikacji: 01.04.2016, <https://www.morizon.pl/blog/nowy-urbanizm-jak-ksztaltuje-wspolczesne-miasta/> [dostęp: luty 2020];

R. Lewoc, *Nowy Urbanizm – 10 rozwiązań, których wciąż brakuje w Polsce*, data publikacji: 22.04.2016, <https://www.morizon.pl/blog/nowy-urbanizm-10-zrownowazonych-dzialan-i-rozwiazan-ktorych-wciaz-brakuje-w-polsce/> [dostęp: luty 2020]. Wśród 10 cech Nowej Urbanistyki autor umieszcza trzy dyskusyjne (zielone dachy, „uszy myszki miki”, przystanki wiedeńskie), a trzy nieprawdziwe (*cohousing*, kontra-ruch rowerowy, przesadzanie dużych drzew). Nawet jeśli są one zgodne z ideą Nowej Miejskości, to nie stanowią jej głównych postulatów.

⁴⁸ J. Gorczyca, *Biurowce, które żyją po godzinach*, [w:] Krakowski Rynek Nieruchomości (online), https://dwutygodnik.krn.pl/artykuly/artikul/biurowce_ktore_zyja_po_godzinach_2754.html [dostęp: luty 2020];

#RZECZOBIZNESIE: Robert Jacek Moritz: Nowy Urbanizm redefiniuje przestrzeń miejską, „Rzeczpospolita” (online), data publikacji: 12.06.2017, <https://www.rp.pl/Nieruchomosci/170619799-RZECZOBIZNESIE-Robert-Jacek-Moritz-Nowy-Urbanizm-redefiniuje-przestrzen-miejska.html> [dostęp: luty 2020].

⁴⁹ M. Łyszczarz, *Złożoność i przeciwieństwo*, [w:] Sztuka Architektury (online), data publikacji: 01.01.2000, <http://sztuka-architektury.pl/article/4507/zlozonosc-i-przeciwienstwo> [dostęp: luty 2020].

⁵⁰ R. Miśta, *Nowy tradycyjizm w urbanistyce: miejski socjokosmos i jego odczytanie*, „Christianitas” 2014, nr 56-57, ss. 356-361.

⁵¹ P. Sarzyński, *Architektura sięga po średniowiecze. Wraca nowe „Polityka”* (online), data publikacji: 08.09.2015, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/ludzieistyle/1632205,1,architektura-siega-po-sredniowiecze.read> [dostęp: luty 2020].

⁵² Materiały kongresowe wydano w serii Zeszyty Urbanistyki: T. Markowski, E. Pazgier-Cichy (red.), *Materiały III Kongresu Urbanistyki Polskiej*, Zeszyty Urbanistyki 14, Towarzystwo Urbanistów Polskich, 2009.

Można tu wymienić m.in. prezentację projektu Siewierza-Jeziornej przez firmę inwestycyjno-deweloperską ALTA S.A. w Lublinie w 2012 roku, czy wystąpienie autora niniejszej pracy trzy lata później na V Kongresie Urbanistyki Polskiej w Łodzi na temat: *Amerykańska kontrrewolucja urbanistyczna – przypadki „powrotów do miejskości” w USA*.

W 2014 roku, przy szerokim udziale publiczności, odbyła się, również w Łodzi, debata oksfordzka w ramach konferencji organizowanej przez SARP: *Nowy Urbanizm powinien zdominować modernizm w procesie rewitalizacji Łodzi*. Nawiasem mówiąc, wiele przytoczonych wcześniej publikacji badawczych to *de facto* referaty wygłaszane podczas krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych.

Niezaprzeczalną rolę w propagowaniu „nowej urbanistyki” w Polsce miały także, nieliczne wprawdzie, wystąpienia gości zagranicznych związanych w sposób szczególny z ruchem „nowej miejskości”. Ponad 10 lat temu, na zaproszenie ówczesnych władz miasta, przebywał w Łodzi Robert Krier, który (przy okazji tworzenia koncepcji dla tzw. Nowego Centrum) wystąpił 27 stycznia 2007 roku z obszernym wykładem na Politechnice Łódzkiej. W 2014 roku w Krakowie, na konferencji INTBAU *Tradition and Heritage in the Contemporary Image of the City*, głównymi gośćmi zagranicznymi byli Leon Krier oraz Elizabeth Plater-Zyberk⁵³. Cztery lata później, na zaproszenie organizatorów VI Kongresu Urbanistyki Polskiej w Gdyni, na konferencji „Dynamika miasta” był obecny Dhiru Thadani, który wygłosił wykład pt.: *Nowy wspaniały świat. Czy nowy urbanizm jest wizją miasta przyszłości czy przeszłości?*

Jednakże tylko jedno z takich wystąpień zostało utrwalone i rozpowszechnione w Internecie. Jest to, trwająca około godziny, tłumaczona na język polski prelekcja Johna Norquista – wieloletniego burmistrza Milwaukee i przewodniczącego *Congress for the New Urbanism*, który w lutym 2010 roku przebywał w Łodzi na zaproszenie stowarzyszenia Projekt Łódź⁵⁴.

Zagadnienia metodyczne

W odróżnieniu od „nowej miejskości” – traktowanej jako nurt ideowy oraz związanych z nią koncepcji i projektów – problematyka metodyki planowania przestrzennego „nowej urbanistyki” jest w Polsce praktycznie nieznaną i nie podlegała do tej pory żadnym poważniejszym studiom⁵⁵. Traktowana jest marginalnie, w opracowaniach są niekiedy tylko wzmianki o pojęciach *transect* i *charrette*. Wprawdzie Paszkowski stosunkowo dokładnie przedstawia *SmartCode* oraz inne zasady „nowej urbanistyki”, jednak bez powoływania się na ten dokument czy jakiegokolwiek inne źródła⁵⁶. Nieco więcej miejsca przeznaczają metodyce Michał Stangel, który jako praktykujący projektant nie mógł nie wspomnieć o narzędziach planistycznych w swojej monografii o zrównoważonym rozwoju miast⁵⁷.

⁵³ Wystąpienia konferencyjne zamieszczono w obszernej trzutomowej publikacji: T. Jeleński, S. Juchnowicz, E. Woźniak-Szapakiewicz (red.), *Tradition and Heritage in the Contemporary Image of the City*, vol. 1-3, Politechnika Krakowska, Kraków 2014.

⁵⁴ Wykład na temat „Nowy Urbanizm – droga do transformacji miast postkomunistycznych” wygłoszony w siedzibie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, umieszczony został w kilku częściach na portalu YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=gSlisBdkrKU> [dostęp: luty 2020]. Autor niniejszej pracy był jednym z założycieli nieistniejącego już dzisiaj Stowarzyszenia Projekt Łódź.

⁵⁵ Niedocenianie zagadnień metodycznych w planowaniu przestrzennym zauważa m.in. Bartłomiej Kolipiński, który uważa, że: „Formalna procedura planistyczna [w Polsce] zaczęła być utożsamiana z metodą”. B. Kolipiński, *Zagadnienia metodyczne miejscowego planowania przestrzennego w świetle przepisów prawa*, „Biuletyn Komitetu Przemysłowego Zagospodarowania Kraju PAN” 2015, nr 257/258, ss. 11-27.

⁵⁶ Paszkowski Z., *Miasto idealne...*, dz. cyt., s. 209.

⁵⁷ M. Stangel, *Kształtowanie współczesnych obszarów...*, dz. cyt., ss. 37-38.